

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КНР

Традиційне розуміння поняття «безпеки» значно розширилося завдяки введенню нових детермінант, зокрема фактору енергетики. У статті розглянуто частину Всеосяжної концепції національної безпеки КНР, що стосується впровадження нової енергетичної стратегії держави. Зокрема, увага звертається на проблему забезпеченості КНР ресурсами, існуючі джерела енергопостачання та появу нових зовнішньополітичних пріоритетів відповідно до них, пошук альтернатив у даній сфері та відповідність обраних заходів головним напрямкам міжнародної політики Китаю.

Ключові слова: Китай, національна безпека, глобалізація, енергетична безпека, енергетичний ресурс.

Традиционное понимание понятия «безопасности» значительно расширилось благодаря введению новых детерминант, в частности фактора энергии. В статье рассмотрена часть Всеобъемлющей концепции национальной безопасности КНР, касающейся внедрения новой энергетической стратегии государства. В частности, обращается внимание на проблему обеспеченности КНР ресурсами, существующие источники энергоснабжения и появление новых внешнеполитических приоритетов, соответствующих им, поиск альтернатив в данной сфере и соответствие избранных мер главным направлениям международной политики Китая.

Ключевые слова: Китай, национальная безопасность, глобализация, энергетическая безопасность, энергетический ресурс.

The traditional understanding of «security» is greatly expanded by the introduction of new determinants, including factors of energy. The article deals with part of the comprehensive concept of national security of China regarding implementation of the new state energy strategy. In particular, attention is drawn to the problem of security of China's energetic resources, existing sources of energy-supply and new priorities of foreign policy according to them, search for alternatives in this area and compliance activities of selected key areas to the international policy of China itself.

Key words: China, National security, globalization, energy strategy, energetic resources.

За шість десятиліть незалежності КНР концепція її національної безпеки утвердилася та трансформувалася відповідно до викликів та загроз, що поставали перед державою. У перші 30 років після утворення нового Китаю основними проблемами світового характеру вважалися війна і революція, тому концепція безпеки держави відштовхувалася, перш за все, від потреб оборонної та політичної сфер, які орієнтувалися на захист територіальної цілісності, суверенітету країни, зміцнення державної влади. Дана концепція є традиційною. Впродовж наступних трьох десятиліть Китай, не випускаючи з уваги традиційні загрози безпеці, розширив сферу загроз економікою, фінансами, інформатикою, енергетикою, продовольством, охороною здоров'я. Цим було сформовано сучасну комплексну концепцію безпеки, яка зараз враховує як традиційні, так і нетрадиційні загрози – Всеосяжну концепцію національної безпеки [1].

Нетрадиційні загрози безпеці стають все більш серйозними, перетворюючись на найважливіший фактор безпеки. Серед них особлива роль відводиться сектору економіки та, зокрема, енергетиці як її складової. Важливість останньої постійно зростає й обумовлює актуальність досліджуваної теми, особливо в розрізі тенденції на отримання Китаєм ролі не лише регіонального, а й світового політичного й економічного (та, відповідно, енергетичного) лідера.

Мета роботи – дослідити роль енергетичного фактору для забезпечення безпеки Китаю в умовах його економічного розвитку.

Для того, аби розкрити досліджувану тему більш повно, автор ставить перед собою наступні завдання: визначити поняття «енергетична безпека»; з'ясувати роль енергетичної складової для забезпечення позитивної динаміки розвитку економіки Китаю; встановити головні загрози енергетичній безпеці КНР; прослідкувати тенденції в стратегії енергетичної

політики КНР; проаналізувати економічні та політичні наслідки впроваджуваних китайським урядом заходів у сфері енергетики.

Зважаючи на актуальність обраної теми сьогодні, чимало вітчизняних і зарубіжних дослідників присвятили роботи даній проблематиці, розкриваючи детально різні її аспекти. Зокрема, до таких належать О. Баженова, М. Корженевський, Т. Лебедева, Б. Лукшин, Ма Бо, П. Нормімен, Сюн Гуанкай [2] та інші.

Китайська економіка має три характерні риси, на які слід звертати особливу увагу. По-перше, територіальний розмір власне країни та величезна кількість населення, що створює особливі умови існування внутрішнього ринку. Такий стан зумовлює очевидне протиріччя – Китай позиціонується в цілому як економічний гігант, хоча показник його ВВП на душу населення залишається на низькому рівні, але має тенденцію до приросту (станом на 01 січня 2000 р. – 800 \$ [8], станом на 01 січня 2010 р. – 4 900 \$ [3]).

По-друге, вагома роль відводиться політичній стабільності в державі, адже в КНР центральний уряд сильний та впливовий, що дає йому можливість брати під контроль найважливіші з економічної точки зору підприємства.

По-третє, китайська економіка спиралася, головним чином, на виробництво та експорт промислових товарів у Північній Америці та ЄС, тому спостерігається значна ступінь залежності від експорту готової продукції та трудомістких товарів, а також виключно висока вартість економічного росту (з огляду на кількість та ціну використовуваних енергії та ресурсів) [4].

Тут постає необхідність направлення вказаних тенденцій у позитивне русло, із врахуванням необхідності підтримувати сталість системи економічної та енергетичної безпеки. Тож, що власне означає дане поняття?

Енергетична безпека – це стан економіки, який гарантує технічно та економічно безпечно задоволення поточних і перспективних потреб споживачів в енергії та охорону навколишнього природного середовища. Кожна держава намагається якомога ефективніше проводити реалізацію їх взаємопов'язаної сукупності. Незалежна політика в сфері енергетики – центральне питання для забезпечення державних національних інтересів. Чинниками впливу на енергетичну незалежність виступають наступні: можливості власного видобутку вугілля, нафти, газу; вироблення електроенергії, інших енергоресурсів; рівень диверсифікації імпорту зазначених енергоресурсів. Китайці під енергобезпекою розуміють «стан, коли гарантовано достатні і надійні поставки енергоресурсів за прийнятними цінами, причому домовленості про постачання не ставлять під загрозу головні цінності нації та не заважають досягненню інших цілей» [5]. При цьому, коли в КНР говорять про «адекватне і надійне постачання», то мають на увазі, в першу чергу, поставки нафти, адже споживання саме цього ресурсу в економіці Китаю невинно зростає.

Енергетична безпека Китаю стає більш актуальною на тлі різкого коливання цін на світовому нафтовому ринку. Тому головне стратегічне завдання

китайського керівництва – знайти обґрунтовані варіанти вирішення проблем у галузі енергетичної безпеки. Глобальні запаси нафти та інших видів вуглеводневого палива невинно скорочуються, що примушує використовувати альтернативні енергоносії, екологічно чисті технології та відновлювальні енергоджерела (наприклад, гідроенергію, біогаз, атомну енергію тощо). Китай, до того ж виступаючи проти поширення ядерної зброї, як альтернативу очікує широкомасштабного мирного використання атомної енергії, адже саме у цій сфері існують великі перспективи.

Усі ці фактори сприяють виробленню керівництвом КНР сучасної та всеосяжної концепції енергетичної безпеки, яка б могла відповісти на безумовно концептуальні виклики. Перш за все, слід вирішити питання диспропорції між темпами економічного зростання і наявністю достатньої кількості енергетичних ресурсів. Наприклад, навіть нетривала тимчасова зупинка транзиту вуглеводневої сировини у випадку не прогнозованих обставин (військові дії, природні катастрофи тощо) через Малаккську протоку може позбавити Китай 70 % імпортованої нафти і викликати серйозні негативні наслідки в економічній сфері [6]. Крім того, все більш вагомою ролі набуває «енергетичне протистояння» КНР із деякими акторами міжнародних відносин, зокрема, зі США. По суті, воно може серйозно послабити можливості Китаю здійснювати зовнішню та внутрішньополітичні маневрування та поставить під загрозу перспективи «відродження» держави [7]. Відповідно окреслилося коло проблем, вирішення яких спрямовано на:

- диверсифікацію джерел імпорту енергетичної сировини через безпосереднє закріплення китайських компаній в основних центрах світової видобутку нафти, газу і вугілля;
- створення системи довгострокових домовленостей і енергетичних союзів із державами – «новими» енергетичними ринками (Ангола, Судан), з державами-експортерами, не виключаючи «держав-ізоїв» (Венесуела, Іран);
- підтримання сприятливих умов для розширеного і монопольного доступу до основних видобувних держав Каспійського регіону і Центральної Азії (Казахстан і Туркменістан), переорієнтація значної частини енергетичного експорту визначеного регіону включно на Китай;
- підтримання довгострокового енергетичного альянсу з Росією із пріоритетністю китайських інтересів;
- надання відносинам з ОПЕК особливого статусу з метою гарантування довгострокової стабільності поставок і уникнення непередбачуваних та різких стрибків цін на нафту;
- побудова мережі трубопроводів на східноазійському напрямку, які б проходили через територію Китаю або Пакистану, який є головним регіональним союзником Пекіна [8].

Відповідно до цих завдань, розвиток енергетичного комплексу КНР відбувається із певними особливостями. Головною з них є постійне зростання потреби в основних видах енергоносіїв. Згідно з даними Національного Бюро статистики КНР,

протягом наступних двох десятиліть щорічне зростання в обсягах споживання енергії Китаєм буде становити як мінімум 7,5 %, а поточна позитивна динаміка економічного розвитку та темпів економічного зростання все одно зберігатиметься. Статистика свідчить також, що об'єм імпортно-експортних операцій з вугіллям і природним газом протягом 2005-2010 рр. зростає щорічно мінімум на 7 %, а це значно збільшує китайські витрати на імпорт енергосировини. Така тенденція є вкрай важливою з огляду на ключову особливість китайського енергетичного комплексу – пріоритетне використання вугілля (60,1 % від загального споживання енергії). На нафту припадає 19,5 % і лише 2,5 % – на природний газ [9]. Значний акцент на використання вугілля призводить до більш високих витрат та забруднення навколишнього середовища.

У січні 2007 р., згідно з даними Головного митного комітету, Китай уперше став нетто-імпортером вугілля, імпортуючи 4,7 млн т. Варто відзначити, що за доступними вугільними запасами Китай посідає третє місце у світі після США і Росії, а власне видобутком вугілля в країні займаються майже 25,5 тисяч шахт, причому переважна більшість з них підземні. Відповідно, вугільна галузь Китаю щорічно вимагає додатково приблизно 4 млрд дол на забезпечення безпеки і зростання продуктивності видобутку [10], що навіть для китайської економіки є надто великою сумою.

Разом з тим, Китай планує значне інвестування у сферу розробки та впровадження технологій з переробки вугілля в рідке паливо. Згідно з деякими джерелами, протягом найближчих 5 років заплановано виділити з державної скарбниці 15 млрд дол на будівництво перегінних заводів потрібної кваліфікації. Це дозволить виробляти додатково 16 млн т нафтопродуктів. І вже до 2014 р. планується досягти рівня 1 млн барелів на день, отриманих від переробки вугілля в рідке паливо [11]. За допомогою такої маніпуляції китайський уряд прагне досягти значного скорочення обсягів імпорту нафти.

Природний газ для Китаю вже традиційно не розглядається в якості провідного виду палива. Його щорічний видобуток зростає досить повільно, хоча офіційна статистика, оцінюючи запаси природного газу в країні, подає цифри в діапазоні 1,5-2,35 трлн куб. м, що дозволяє незначним чином знизити об'єми використання імпортованих нафти та вугілля. За прогнозами, в 2020 р. частка електроенергії, виробленої з використанням природного газу, зросте на 6,7 % від загального обсягу виробництва в країні, і цей показник відповідно складе приблизно 8,9 % від загальної потужності китайських енергоблоків [12].

Крім того, активізується впровадження проектів для використання, імпорту і вироблення зрідженого природного газу. Наприклад, у 2006 р. було запущено термінал у Гуанчжоу з пропускною спроможністю 3,7 млн т на рік, 3,3 млн т, з яких використовуватимуться виключно для імпорту зрідженого газу з Австралії. Крім того, Китай активно впроваджує елементи енергетичної стратегії для того, аби закрити власні економічні інтереси в сусідніх

газодобувних державах, перш за все, в Казахстані та Туркменістані. Щодо останнього, то в 2006 р. з ним було підписано угоду, строком дії 30 років, відповідно до 2009 р. з родовищ, що знаходяться на північ від р. Амудар'я до Китаю поставлятимуться 30 млрд куб. м. газу щорічно [13].

У 2005 р. була оприлюднена Національна стратегія розвитку енергетики на 15-річний період (до 2020 р.). Чільне місце в ній відведено ядерній та альтернативній енергетиці. У даному документі вказуються плани на розвиток ядерного сектору енергетики, відповідно до яких щорічно планується вводити в дію не менше 1,8 ГВт ядерних генеруючих потужностей щорічно, аби до 2020 р. сумарна потужність китайських АЕС виросла до 40 ГВт. До того часу показник складе приблизно 4 % загального енергобалансу країни. Китайська ядерна енергетика за попередні 20 років розвитку побудувала АЕС із загальною потужністю енергоблоків 6,7 ГВт, що складає приблизно 1 % від усього вироблення електроенергії в Китаї, а в провінціях Гуандун і Чжецзян її частка досягає 13 %, наближаючись до світового показника (16 %) [9]. Таким чином, упродовж 15 років КНР передбачає збільшити частку ядерної енергії майже в 4 рази. Паралельно з ядерним сектором, поштовх до розвитку отримали й альтернативні джерела енергодобування, зокрема вітряна, сонячна, біологічна тощо. Відповідно до цієї ж Стратегії, рівень їх вироблення має до 2020 р. досягти показника 85 ГВт (тобто, подвоїтися у порівнянні з даними року прийняття Стратегії та становити 20 % від загального виробництва енергії [14].

Чи не центральним елементом у питанні енергетичної безпеки КНР є нафтовий чинник. За допомогою нафти насичується приблизно чверть загального китайського попиту на енергію. Її видобуток, постачанням та зберіганням займаються три великі державні компанії. China National Petroleum Corporation (Китайська національна нафтова корпорація, CNPC), резерви якої становлять 3,7 млрд барелів, одночасно працює над розробкою родовищ та видобутком нафти в Азербайджані, Канаді, Індонезії, М'янмі, Омані, Перу, Судані, Таїланді, Туркменістані і Венесуелі. China Petroleum and Chemical Corporation (Китайська нафтохімічна корпорація, SINOPEC) – це стратегічно важлива компанія, яка підписала договір на розробку Сахаліну-3. Крім того, SINOPEC отримала право на мажоритарну участь (51 %) у розробці іранського родовища Ядараван, яке надасть мінімум 30 млрд барелів нафти. China National Offshore Oil Corporation (Китайська національна офшорна нафтова корпорація, CNOOC) – компанія, яка на 70 % належить державі та має офіційне право представляти КНР у спільних з іншими країнами підприємствах. На сьогоднішній день дана корпорація веде активну політику з придбання газових родовищ і співпрацює з Австралією та Індонезією. Головним інтересом корпорацій є збільшення об'єму інвестицій у зарубіжні проекти для розробки родовищ, адже це, з одного боку, забезпечує накопичення запасу нафти, а з іншого – підвищує їх власну ринкову конкурентоспроможність [15].

Одними з основних партнерів КНР є країни Африки, зокрема Судан, Ангола, Нігерія, Екваторіальна Гвінея тощо. З Судану, який володіє найбільшими в Африці запасами нафти, КНР імпортує приблизно 6 % обсягів нафти на день. Для Судану ж Китай є головним торговельним партнером, і, відповідно, китайська присутність на ринках даної держави є домінуючою. Ангола постачає в КНР найбільшу кількість сирої нафти, а це приблизно 13 %. У відповідь країна отримує від Пекіна величезні об'єми гуманітарної допомоги та інвестиції для розробки нових нафтових родовищ. У серпні 2006 р. Китай (в особі СНООС) придбав частку (45 %) в одному з найбільших у світі родовищ у Нігерії, а також став учасником розвідувального проекту в дельті р. Нігер [16]. Крім того, Китай проводить активну політику придбання часток активів у Екваторіальній Гвінеї, Чаді та Габоні.

Щодо країн Латинської Америки, то співпраця з ними стає дедалі більш розгорнутою, про що свідчить збільшення експорту з цих країн до КНР майже в 5 разів. Китаю вдалося встановити сприятливі відносини з країнами «лівого повороту», чому сприяв принцип невторчання у внутрішні справи держав. Так, Китай налагодив тісні та взаємовигідні енергетичні відносини з Венесуелою, Еквадором. Водночас найбільша перспектива в енергетичній сфері вбачається у відносинах з Бразилією. У 2009 р. в рамках візиту китайського віце-голови Сі Цзіньпіна до Бразилії був підписаний Меморандум про надання кредиту (10 млрд дол), який Банк Розвитку Китаю надає бразильській нафтовій компанії. Вона, натомість, гарантує щоденний експорт до КНР 100 тисяч барелів нафти.

У Венесуелі за підсумками засідання венесуельсько-китайської міжурядової комісії високого рівня, яке завершилося в грудні 2009 р., був укладений Договір про постачання 500 тис. барелів нафти на добу і Меморандум про спільну розробку блоків «Хунін-8» і «Бояка-3» нафтоносного поясу р. Оріноко. Що ж до Аргентини, то в березні 2010 р. Китайська національна морська корпорація уклала угоду про купівлю 50 % акцій аргентинського нафтогазового виробника *Bridas Corp.*, що є достатньо вагомим базисом для виходу на латиноамериканський нафтовий ринок [17].

Найбільш активно нафтові взаємовідносини КНР розвиваються з Іраном. Між сторонами досягнуто домовленості про допуск китайських компаній до процесу розробки близькосхідних родовищ на правах мажоритарного власника. Китай, зі свого боку, гарантує надання прямих інвестицій для видобутку, а

також бере на себе ряд додаткових зобов'язань. Зокрема, Пекін досить стримано реагує на можливі введення по відношенню до Ірану нових економічних та політичних санкцій [18]. Крім того, партнерські відносини КНР на Близькому Сході активно розвиваються із Саудівською Аравією, Кувейтом та Іраком.

Окремо слід відзначити співпрацю Китаю із пострадянськими республіками, зокрема Росією. Вона сьогодні є постачальником найбільших об'ємів нафти в КНР. Зокрема, відбувається активне освоєння ресурсів та запасів нафти Сибіру та Далекого Сходу, шельфу арктичних та далекосхідних морів, створення транспортної інфраструктури поставок [19]. Проте наріжним каменем між державами в енергетичній сфері взаємодії є стан Арктики, оскільки саме там знаходяться 13 % світових покладів нафти та близько 30 % газу. Паралельно, серед пострадянських республік, Китай активно взаємодіє із Казахстаном, Узбекистаном, Туркменістаном. Зокрема, головною перспективою їх партнерства є побудова та відкриття в 2011 р. нового трубопроводу Середня Азія – Китай, який має пройти територію всіх трьох держав [20].

Таким чином, енергетична безпека є центральним поняттям системи національної безпеки. Вона означає захищеність громадян та країни в цілому від загроз дефіциту всіх видів енергетичних ресурсів. Без енергетики про ефективність економічної діяльності говорити не доводиться. Крім того, саме вона впливає на авторитет держави в сучасному геополітичному просторі.

Для КНР удало сформована стратегія поведінки в енергетичній сфері стала запорукою стрімкого економічного розвитку, адже саме необхідність забезпечення енергетичними ресурсами – підґрунтя для інтенсивного нарощування економічної потужності на світовому масштабі. Сьогодні можна визначити наступні головні вектори енергетичної взаємодії Китаю з іншими країнами та регіонами: Китай – Близький Схід, Китай – Росія, Китай – Центральна Азія, Китай – Африка, Китай – Латинська Америка.

Паралельно саме енергетичний фактор допомагає розширити кордони геополітичного впливу Китаю, його роль у зміцненні та підтримці стабільності та безпеки. КНР стрімко поширює вплив на ті зони, де є розвідані запаси енергоносіїв. У коло таких, зокрема, підпадають регіони з «недемократичними» режимами (Африка, Латинська Америка, Близький Схід). Саме це дозволяє поступово отримати статус потужного геополітичного гравця не лише регіонального, а й світового масштабу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сюн Гуанкай. Всеобъемлющая концепция национальной безопасности Китая / Гуанкай Сюн // Россия в глобальной политике. – 2009. – № 3. – С. 92.
2. Баженова Е. Население Китая в эпоху модернизации и экономических реформ / Е. Баженова // Проблемы Дальнего Востока. – 2009. – № 5. – С. 112–129; Корженевский Н. Энергетическая безопасность Китая [Электронный ресурс] // Клуб мировой политической экономики / Н. Корженевский. – 2007. – Май. – Режим доступа : <http://www.wpec.ru/text/200705281154.htm>; Лебедева Т. Энергетическая безопасность Китая как геополитическая проблема / Т. Лебедева, И. Мраморова // Государственное управление. Электронный вестник. – 2010. – Выпуск № 24. – Сент. – С. 1–6; Лукшин Б. Военное измерение энергетической безопасности [Электронный ресурс] // Россия и Америка в XXI веке / Б. Лукшин. – 2010. – 06 октября. – Режим доступа : <http://www.rusus.ru/?act=read&id=196>; Ма Во. Comprehensive security: challenge for China in the age of globalization / Во Ма //

- Journal of US-China Public Administration. – 2010. – Jun (№ 6). – P. 35–45; Норминен П. ВВП На душу населения [Электронный ресурс] // Глобалист. – 2010. – Режим доступа : <http://globalist.org.ua/novosti/information/vvp-na-dushu-naseleniya-no27913.html>; Сюн Гуанкай. Всеобъемлющая концепция национальной безопасности Китая / Гуанкай Сюн // Россия в глобальной политике. – 2009. – № 3. – С. 92–98 та ін.
3. Обзор мировой экономики – январь 2010 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ereport.ru>.
  4. Ма Во. Ор. cit. – P. 36.
  5. Li Zhidong. An econometric study on China's economy, energy and environment to the year 2030 / Zhidong Li // Energy Policy. – 2003. – № 31. – P. 1137.
  6. Ма Во. Ор. cit. – P. 38.
  7. Лукшин Б. Указ. соч.
  8. Ма Во. Ор. cit. – P. 38–39.
  9. Энергетика. Международный строительный форум в Гонконге [Электронный ресурс] // Международная бизнес корпорация. – 2010. – 15 ноября. – Режим доступа : <http://www.mbcorp.ru/page0001191>.
  10. Энергетика Китая: оценка основных трендов [Электронный ресурс] // Казахстанская ассоциация организаций нефтегазового и энергетического комплекса. – 2004. – № 4. – Режим доступа : <http://www.kazenergy.com/content/view/2670/809/lang.ru/>.
  11. Энергетика. Международный строительный форум в Гонконге...
  12. Ма Во. Ор. cit. – P. 39.
  13. Ibidem.
  14. Энергетика. Международный строительный форум в Гонконге...
  15. Корженевский Н. Указ. соч.
  16. Лебедева Т. Указ. соч. – С. 4.
  17. Xia Liping. The new security concept in China's thinking of international strategy / Liping Xia // International review. – 2004. – Vol. 34. – P. 24.
  18. Ibidem. – P. 27.
  19. Слагаемые дружбы: нефть, газ, атом [Электронный ресурс] // Северо-западные магистральные нефтепроводы. – 2010. – 10 октября. – Режим доступа : <http://www.szmn.ru/press/news/show.php?id=1653>.
  20. Энергетика Китая: оценка основных трендов...

Рецензенти: д.і.н., професор С. В. Пронь;
д.і.н., професор М. І. Бушин.

© Казюк Ю. П., 2011

Надійшла до редколегії 01.12.2010 р.